

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE SANAL GERÇEKLIK BOYUTUNDA GEZİ PARKI EYLEMLERİ

Gülcan Işık*

ÖZET

Geçmişte hâkim olan keskin ve hiyerarşik örgütlenme modelleri bugün artık yerini daha esnek, dağınık ve heterojen yapılara bırakmaktadır. Bunun nedeni, kısa zamanda etkin eylemler düzenleme gerekliliğinin esnek yapılar içerisinde daha kolay gerçekleştirilebileceğine olan inançtır. Bu noktada toplumsal hayatın değişik alanlarında o alana ilişkin bir konuda ya değişiklik isteyen ya da değişime karşı çıkan ve bu doğrultuda faaliyetlerde bulunan oluşumlar olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal hareketler, toplumsal sorunlarla yakından ilişkilidir. Öyle ki, toplumun büyük bir bölümünü doğrudan ilgilendirmeyen konuların bile toplumsal bir sorun haline getirilmesinde ve buna ilişkin çözüm yollarının üretilmesinde bu hareketler daha etkindir. Günümüz toplumsal hareketleri yeni iletişim teknolojilerini örgütlenme ve iletişim süreçlerinde her geçen gün daha fazla kullanmaktadır. Bu noktada özellikle de internet temel iletişim ortamı haline gelmiştir. İnternet bir taraftan oluşturduğu sanal kamusal alanlarla katılımcı demokrasiyi teşvik ederken; diğer taraftan da küresel ticari medya ağında temsil edilmeyen kesimlerin (ötekinin) seslerinin duyurulmasını sağladığından dolayı, kendisi başta olmak üzere pek çok alternatif medya kanalına da önayak olmuştur. Buraya kadar bahsedilenlerin ışığında bu çalışmada, İstanbul Taksim'de başlayan ve kısa bir sürede diğer bazı illere de yayılan Gezi Parkı protesto hareketleri incelenecektir. Hareketin aktörleri, eylem şekilleri ve iletişim yöntemleri başlıkları altında yapılacak olan incelemeye, toplumsal hareket teorisinin öğretileri ve basına yansıyan ilk bir haftalık haberler temel teşkil edecektir. İnceleme sonucunda, hareketin şiddetten arınmış ilk başlangıç döneminin genel hatları itibarıyla yeni toplumsal hareketlerin temel öğretileriyle örtüştüğü görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Gezi Parkı, toplumsal hareketler, yeni toplumsal hareketler, sanal medya, sosyal paylaşım ağları.

NEW SOCIAL MOVEMENTS AND VIRTUAL REALITY DIMENSION AT GEZİ PARK PROTESTS

ABSTRACT

Inflexible and hierarchical organizational models, which were dominant in the past, are now being replaced by more flexible, distributed and heterogeneous structures. The main reason for this is the belief that the requirement of putting effective actions in short notice is easier in flexible structures. In this point, the social movements that we can define as the formations which are the movements that either supports or oppose changes in this specific area of social life is closely related with social problems. As such, these movements are more effective on converting the issues that is not even related to majority of the society into a social problem and producing possible solutions to them. Today's social movements utilize new communications technologies more and at their organizational and communications processes. At this point, especially the Internet has become the main medium of communication. The Internet has led many alternative media channels most notably itself, by promoting participatory democracy with the virtual public spaces it has created on one hand; while on the other hand providing a medium for the voices of the groups that are not represented in the global commercial media network. In the light of the above mentioned facts, in this study, Gezi Park protest movements that started in Taksim/Istanbul and spread into several other cities in a short time will be examined. The teachings of social movement theory and the first-week-news in the press will form the basis of this study, which will be held under the

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

headings of the actors of the movement, types of actions and methods of communications. The results of the study suggest that in general, the first phase of violence-free demonstrations is consistent with the teachings of the new social movements.

Key words: Gezi Park, social movements, new social movements, virtual media, social networks.

GİRİŞ

Kendi haklarını, düşüncelerini ve amaçlarını kamuoyu gündemine taşımak isteyen, az ya da çok organize olmuş bireylerin etkinliklerini ifade etmek için kullanılan bir kavram olan toplumsal hareketlerin temelde çıkış nedeni, bu hareketin içinde yer alan kişilerin, parti, dernek vb. şeklinde kolektif aktörler gibi siyasal sistemde karar alma sürecine katılacak araçlardan yoksun olmalarıdır. Başka bir ifadeyle toplumsal hareketler, daha çok yöneticiler üzerinde baskı mekanizmasını işletmek için ortaya çıkan hareketlerdir ki, bunlar çoğu zaman da kurumsallaşma öncesi kendisini gösterirler. Özerk bir kamuoyunun görüntüsü olarak da kabul edilen toplumsal hareketlerin günlük yaşamda karşılaşılma sıklığı, genel olarak siyasal sistemde toplumun tam olarak temsil edilip edilememesi ile yakından ilgilidir. Bu temsil sorununu ise kimileri siyasal sistemin topluma yabancılaşması olarak görmektedir. Bu nedenle toplumsal hareketler yaptıkları çeşitli etkinliklerle, toplum ve siyasal sistem arasındaki yabancılaşmanın giderilmesine önemli katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu tür oluşumlar genel olarak kurumsal bir çerçevede gelişmez, aksine günlük hayatın sorunları içinde kendiliğinden filizlenir (Kılıç 2009: 155).

Özellikle 1968'den itibaren önüne eklenen "yeni" sıfatıyla telaffuz edilen toplumsal hareketler, toplumsal, yönetsel, yerel ya da ulusal alanda çeşitli değişikliklere karşı bir tepki hareketi olarak da ortaya çıkmaktadır (1). Belirli bir inanç, amaç ve örgütsel çatı altında toplanan toplumsal gruplar, egemen toplumsal ilişkileri ya da kurumları değiştirmek, kaldırmak ve var olan ilişkileri yeniden biçimlendirmek için çalışırlar. Bu hareketler, sorun olarak gördükleri toplumsal olayları, dramatize edilmiş eylemlerle bezeyerek medya ile daha geniş kitlelerin dikkatine sunmaktadırlar (Demir ve Acar 1993: 330). Diğer bir ifadeyle kendi sorunlarını kamuoyuna sunarak onlardan destek talep ederler. Böylece kamuoyu, toplumsal hareketler sayesinde siyasal ve toplumsal sorunların gündeme taşındığı ve toplumun ilgili

sorunlar hakkında tercihlerini yaptığı bir alan haline dönüşür. Bu şekliyle kamuoyu sorunların tanımlanması ve ortak bir düşünce oluşturulması sürecinde, toplumsal gruplar için önemli bir mücadele alanıdır. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak kamuoyu bir yandan çeşitli gruplar arasında rekabete konu olurken, diğer yandan da toplum ve siyasal sistem arasında aracılık işlevini yerine getirmektedir.

Karar mekanizmasını çeşitli eylemlerle ya da davranışlarla olabildiğince etkilemeyi amaçlayan toplumsal hareketler için kamuoyunun her zaman önemli bir araç olduğundan bahsettik. Bu nedenle toplumsal hareketler, siyasal ve yönetsel alanda karar mekanizmasında yer alan kişileri, elde ettikleri kamuoyu desteği ile sürekli olarak belli bir davranışa zorlama eğilimindedir. Bunu gerçekleştirmek için de sık sık diğer toplumsal gruplarla ilişki kurarak birbirleriyle dayanışmaya gidebilirler. Böylece toplumsal alanda daha çok destek görme olanaklarına kavuşmuş olurlar. Ancak söz konusu destek, yalnızca kamuoyunun dikkatini çekmekle kazanılamaz, bu aynı zamanda kamuoyu karşısında olumlu bir etki uyandırmak ve sempati kazanmakla da mümkündür. Diğer bir anlatımla toplumsal hareketlerin kamuoyu oluşturma gücü, onun toplumsal bir protesto olarak algılanmasına ve toplumda pozitif bir etki uyandırmasına bağlıdır.

Buradan hareketle toplumsal hareketlerin çoğunlukla kültürel bir çatışma bağlamında ortaya çıktığı söylenebilir. Bunlar; kişinin kendi hayat tarzına sahip olma hakkı, farklı olma hakkı, yeni tür risklere karşı bireysel korunma hakkı gibi. Bu açıdan değerlendirildiğinde yeni toplumsal hareketler tarafından açıkça belirtilen iddialar, hem savunma amaçlı (tepkisel) hem de önleyici (proaktif)dir. Aynı zamanda kamusal alanı insanileştirmek ve demokratikleştirmek için de topluca çalışmaktadırlar. Hem hücumla hem de savunmaya yönelik açıklama arasındaki denge, devamlı değişmekte ve bu açıklamalardan birine olan vurgu, hareket gelişirken konjonktürel durumlara bağlı olarak değişebilmektedir (Hannigan 2012: 255).

Kapitalizmin ilk dönemlerinde belli ekonomik ve siyasal çıkarlar üzerinden örgütlenen, belli bir sosyal sınıfa dayanan ve devrim yaparak iktidarı ele geçirmek için merkezi şekilde örgütlenmiş işçi sınıfı hareketi içindeki işçiler, birer aktörden ziyade tarihsel bir zorunluluğu yerine getirmek için mücadele eden figürlerdi. Melucci bu eski tip hareketlerin aktörlerini, “tarih sahnesinde duruma göre kahraman ya da hain rolüne soyunan, fakat daima büyük idealere yahut dramatik bir kadere yönelmiş trajik karakterler” olarak resmeder. Oysa bugünkü yeni toplumsal hareketler, direniş hareketleridir ve hedef iktidarı ele geçirmek değil siyasal özneleri hareketlendirmektir. Bu nedenledir ki Touraine’e göre (1985) günümüz hareketleri kendilerini devlet gücünü kontrol etme fikrinden ayıştırdıkları ve sivil ilişkileri dönüştürmeyi amaçladıkları için yenidir. Modern siyasal hareketler toplumsal, politik ve ekonomik alanı modern öncesi bir cemaat anlayışı içinde eritmeyi amaçlarken, yeni hareketler toplumun yapısal farklılaşmasını ve özerkliği savunmakta ve stratejik olmayan hareket için alan açmaktadır. Cohen bu olguyu, “kendini sınırlayan radikalizm” olarak adlandırır. Kurumsallaşma, toplumsal hareketi zayıflatan bir unsur olarak görülür. Bu tarz hareketlere gerekli örgütlenme tipi gerçekte esnek, hızla vakit kaybetmeksizin uyum yeteneğine sahip, otoriter ve hiyerarşik olmayan yapılanmalardır. Geleneksel bürokratik ve hiyerarşik örgütlere şüpheyle bakılır. Politik özneler, partilerle veya sendikalarla değil, hareketin hedefleri doğrultusunda kamuoyu ve medya desteği sağlamaya çalışan profesyonel toplumsal hareket örgütleri ile mobilize olmaktadır. Sınıf hareketlerinin “büyük liderler” eşliğinde merkezi örgütlenmeleriyle karşılaştırıldığında, yeni hareketler esnek ve adem-i merkezizettir. Harekete katılım bireyin iradesi dâhilindedir ve kararlar müzakere yoluyla alınır. Bu hareketler tek bir konuya bağlı birçok yan konu etrafında organize olmaktadır. Girişimler genelde yerel ya da ulusal konular etrafında biçimlenmektedir. Fakat bu yerellik, ilişki ağları (gazete, yerel radyo, artık daha yaygın kullanılan internet vs.) ile birbirine bağlanabilmektedir. Bu nedenledir ki yeni hareketlere, örgüt tanımlamasından ziyade sosyal network tanımlaması yapılmaktadır (Çayır 1999: 18-19).

Temelde sosyo-politik nitelikli oluşumların bir görünümü olarak karşımıza çıkan toplumsal

hareketler, kolektif davranışlar olarak da tanımlanmaktadır. Kolektif davranışlar ise, birey ve toplumun tutum ve zihniyetlerini belirleyen eylem şekilleridir. Ancak bu süreçte, geniş ölçüde toplumdaki kaynaklanan norm ve oluşumların etkisi de göz ardı edilemez (Türkdoğan 1997: 9). Kolektif bir davranış şekli olarak toplumsal hareketler, “kolektif etkileşim” ile biçimlenmektedir. Genel anlamda “kolektif etkileşim”, çok sayıda kişinin ya da grubun aktif olarak katıldığı ve birbirlerine tepki verdiği sosyal durumlardaki davranışlar anlamına gelmektedir. Kolektif davranış denildiğinde ise, daha ziyade linç eylemleri, bir başka gruba karşı ayaklanma, açlık yürüyüşleri ya da devrimci bir çıkış yapan kalabalıklar, taleplerini desteklemek için kitlesel protestolarla seslerini duyuran topluluklar kastedilmektedir (Şerif ve Carolyn 1996: 337). Ancak toplumsal hareketlerde kolektif davranışın vurgusu hakkında farklı açıklamaların bulunduğu dikkati çekmektedir. Öyle ki, kolektif davranışın “kısa süreli ve genellikle organize olmayan” kişilerce sergilendiğini, buna karşın toplumsal hareketlerin “daha uzun süreli, daha organizeli ve daha spesifik hedeflere sahip” olduğu ifade edilmektedir. Kolektif davranış toplumsal hareketlerin özelliğinden ziyade bir kitle davranışı olarak gören bu yaklaşım, toplumsal hareketleri “kolektif eylem yoluyla bilinçli destek ya da direnç gösteren örgütlü grup” hareketi olarak değerlendirmektedir (Alpman, <http://www.yurtvedunya.net/Sayi3/4.pdf>, erişim tarihi: 04.2012).

Kısacası bir toplumda var olan toplumsal ilişkilere dair sorunlar birikebilir ve zamanla bir değişim sürecini başlatabilir. Bu sorunlar genellikle belirli toplumsal grupları etkiler. Örneğin belirli cemaatleri, ulusları, sınıfları, ırksal, etnik ve toplumsal cinsiyet gruplarını, dini ve siyasi gruplaşmaları ve benzerlerini. Süreç, bazı insanların statükonun bazı yönlerini içeriden sorgulaması ya da reddetmesiyle başlayabilir. İnsanlar başkalarının da benzer deneyimler yaşadıklarını, aynı sorunlara işaret ettiklerini, aynı soruları sorduklarını ve aynı itirazları yapmaya eğilim duyduklarını keşfettilerinde, süreç toplumsal bir sürece dönüşür. Bunun ardından insanlar, kendilerini başkalarıyla özdeşleştirmeye ve onlarla ilişkiye geçmeye yöneltirler. İşte bireysel ve yalıtılmış olabilecek olan bir süreci toplumsal bir sürece dönüştüren

de budur. Buna göre toplumsal hareketler, kurulu yapılarca verilen onayın kolektif olarak geri çekilmesi olarak da anlaşılabilir (Brecher ve ark. 2002: 42-43).

Toplumsal hareketlerin “yeni” görünümüne ilişkin sunulan temel bilgiler ışığında bu çalışmada, 27 Mayıs 2013 tarihinde başlayan fakat 31 Mayıs tarihinde toplumsal bir harekete dönüşen İstanbul Taksim’deki Gezi Parkı protestolarının çok kısa bir zamanda nasıl toplumsal bir hareket haline dönüştüğü ele alınmaktadır. Çalışmanın yapıldığı tarihlerde halen devam eden hareketin ilk bir haftalık sürecinin değerlendirmeye alındığı inceleme, büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu ve sadece çevrecilik adına başlayan hareketlilik üzerinden yapılacaktır. Diğer bir deyişle, hareketin ideolojik arka planı değil, görünür tarafı temel ölçüt alınmıştır. Bu değerlendirmeyi yaparken, çalışmanın girişinde toplumsal harekete ilişkin değinilen kuramsal bilgiler ayrı bir başlık altında uzun uzadıya incelenmeden, her bir kategorinin ilgili yerlerinde sunulacaktır. Böylece çalışmanın esas amacı olan örnek olay çözümlemesi üzerinden toplumsal hareketlerin ne olduğuna ilişkin teorik bilgilerin sınanması sağlanmış olacaktır. Toplumsal harekete ilişkin kuramsal bilgiler ve söz konusu tarihlerde basından elde edilen ilgili haberler üzerinden nitel analiz tekniğiyle yapılacak inceleme için üç kategori belirlenmiştir. Bunlar, harekete katılanlar yani *aktörler (aktivistler)*, hareketin *eylem profili* ve yeni toplumsal hareketlerin oluşum ve eylemlilik sürecinde son derece önemli bir rol oynayan *iletişim şekilleri* ve bu anlamda *sosyal medya* dır.

Ancak incelemeye geçmeden önce Gezi Parkı hareketinin nasıl başladığına ilişkin çok kısa bir kronoloji verilmesi aydınlatıcı olacaktır. Buna göre, 27 Mayıs 2013 tarihinde Taksim’deki Gezi Parkı’nın Asker Ocağı Caddesi’ne bakan duvarın 3 metrelik kısmı Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında yıkılmış ve 4-5 ağaç da taşınmak üzere yerinden sökülüştü. Bu olay üzerine Taksim Dayanışma grubu eyleme başlamış ve 40-50 kişilik grup çadır kurup parkta sabahlamıştı. Böylece modern demokrasilerde anayasal bir hak olan ve yeni yüzyılın en popüler hareketi olan “çevreci hareketi” başlatmışlardı. 28 Mayıs sabahı sayıları artan eylemciler, yıkım çalışmalarını durdurmuşlardı. 29-30 Mayıs günü ise polis ekiplerinin parktaki ey-

lemcilerle müdahalesi “sert” olmuştur. Nitekim bu uygulamanın sonucunda eylemciler akşama kadar parkta nöbet tutmuş, akşam saatlerinde ise sayıları hızla artmaya başlamıştır. 31 Mayıs ise İstanbul’daki olayların hız kazandığı bir tarih olmuştur. Özellikle de polisin “sert” müdahalesi sonrası ortam gerilmiş ve pek çok ilden eylemlere “destek” protestoları görülmeye başlamıştır. Ankara ve İzmir başta olmak üzere Mersin, İzmit, Konya, Manisa gibi pek çok kentte gösteriler yapılmıştır. Aynı gün İstanbul 6. İdare Mahkemesi’nin, Topçu Kışlası Projesi hakkında yürütmeyi durdurma kararı verdiğini açıklamasına rağmen eylemler yurt genelinde artarak devam etmiştir (2). Polisin ilk günkü müdahalesi ulusal ve uluslararası kamuoyunda büyük tepkilere yol açmıştır. Nitekim Başbakan yardımcısı Bülent Arınç da “o ilk olayda, çevre duyarlılığıyla hareket edenlere karşı yapılan aşırı şiddet gösterisi yanlıştır, haksızdır...” (Hürriyet 04.06.2013) sözleriyle, polisin söz konusu müdahalesini eleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise, Türkiye’deki olayların Ortadoğu ülkeleri gibi değil; gelişmiş ülkelerde yaşanan meselelerden olduğunu söyleyerek, eylemin başlangıç durumuna ilişkin değerlendirmede bulunmuştur. Ancak yine de basit bir çevrecilik adına başlayan protestolar, çok kısa bir sürede Gezi Parkı Hareketi’ne dönüşmüştür.

1. AKTÖRLER (AKTİVİSTLER)

Günümüzde özel yaşam ve neredeyse tüm kültürel alan siyasetin kapsamına girmiş ve özel alan her zamankinden daha fazla kamusal alana dönüşmüştür. Böylece toplumsal hareketlerin aktörleri artık daha bireysel davranmakta, kendi özgürlüklerini, iktidar ve hegemonya araçları tarafından bastırılmadan “kendileri olabilir” hakkını istemektedirler (Coşkun 2007: 140). Dolayısıyla günümüzün toplumsal aktörlerinin karşı çıkışı, kendi projelerini gerçekleştirmelerinin, hedeflerini tanımlamalarının ve istedikleri çatışmalara, tartışmalara ve pazarlıklara girmelerinin önünde engel oluşturan araçlar ve söylemlere yöneliktir. Bu anlamda Touraine, programlanmış toplumda yeni toplumsal hareketleri özne konumuna yerleştirmekte ve bu hareketleri yeni tarihsel edimciler olarak görmektedir.

Bu yeni hareketlerin daha çok sembolik karakterini vurgulayan ve büyük ideallerini gerçek-

leştirmek için devlete yönelen eski hareketlerin nitelikleriyle karşılaştırıldığında, yeni toplumsal hareketlerin değişik gruplarla diyaloglar/mücadeleler yoluyla kolektif kimliğin inşa edildiği toplumsal ilişkiler ağı olduğunu belirten Melucci (1991: 57), bu ağ içerisinde bir hareketin, bireylere değişik üyelikler, roller ve deneyimler arasında parçalanmış kimlikleri yeniden inşa etmek için bir dayanak noktası sağladığının da altını çizmektedir. Melucci, özellikle kolektif eylemlerin, siyasal reformların yaşanmasına, örgütsel kültürün değişmesine ve toplumsal pratiklerin yeniden tanımlanmasına neden olduğuna dikkat çekmektedir (Melucci 2004: 272). Aslında örgütsel oluşumlar ve kullanılan araçlar nedeniyle kolektif eylemler, toplumsal alışkanlıkların değişimine ve yeni elitlerin oluşmasına neden olduğu gibi, yeni davranış biçimlerinin benimsenmesine de sebebiyet vermiştir (3).

Yeni toplumsal hareketler merkezsiz, açık, yapılaşmamış ve hiyerarşik olmayan bir özelliğe sahiptir. Çünkü toplumun bürokratikleşmesine, metalaşmasına ve homojenleşmesine karşıdırlar ve toplumsal kurumların liberter yollarla dönüştürülmesi arayışındadırlar (Offe 1999: 69). Yeni toplumsal hareketleri, aktörlerine, konularına, değerlerine ve hareket biçimlerine göre klasik hareketler ile karşılaştıran Offe (1999: 53-66)'ye göre, klasik toplumsal hareketlerin aktörleri öncelikli olarak gelirin daha iyi dağıtılması gibi maddi amaçları doğrultusunda mücadele eden sosyo-ekonomik gruplardan oluşurken; yeni hareketlerin aktörleri ise, toplumun farklı kesimlerinden farklı konular etrafında bir araya gelen değişik gruplardan oluşmaktadır.

Bu noktada yeni toplumsal hareketlerin toplumsal tabanını oluşturan öznelerin sınıfsal profili de farklılık arz etmektedir. Eski toplumsal hareketler ekonomik olarak tanımlanan sınıf tabanına sahip iken, yeni hareketlerin toplumsal tabanı farklı sınıflardan oluşmaktadır. Eski hareketlerin öncüleri, işçileri ve orta sınıfı mobilize ederken, yeni toplumsal hareketler daha çok yeni orta sınıftan (genç nesil ve yüksek eğitim düzeyli gruplar) destek bulmaktadır. Bu yeni "orta sınıf radikalleri" daha genel hedeflere sahip ve sınıf farkındalığına sahip bir gruptur (Offe 1999: 68). Yeni hareketlerin toplumsal temelini yeni bir orta sınıfla açıklayan tezlerle karşı, bu hareketlerin tabanının

sınıfsal terimlerle açıklanamayacağını ileri süren görüşler de vardır. Çatışma ve talepler tek bir sınıftan değil, farklı sınıflardan ve "sınıf olmayanlardan" gelen değişik unsurların toplumsal ittifakı sayesinde sahneye konmaktadır. Ayrıca kolektif hareketi tanımlayan grup kimliklerinin artık sınıf kavramından ziyade statü, ırk, toplumsal cinsiyet ve millete kaydığı da ileri sürülmektedir. "Kişisel olan politiktir" sözü doğrultusunda modern hayatın dışladığı tüm kimliklerin kendi farklılığını görünür kılma, haklar alanını genişletme ve alternatif bir yaşam alanı inşa etme politikası, yeni hareketlerin temel yönelimlerinden birini oluşturmaktadır.

Bu hareketin teorisyenleri, tabandaki katılımcılar konusunda pasiften ziyade aktif bir bakış açısı benimsemektedirler. Dolayısıyla yeni toplumsal hareket taraftarları, kolektif eylem yoluyla geleceklerini etkileme gücüne sahip oldukları algısını taşıyor gibi görünmektedirler. Bu durumu "yetkilendirme" kavramını kullanarak açıklayan Hegedus ise (1989:32) yetkilendirmeyi, "insanların kendilerini ilgilendiren problemlere doğrudan müdahale etme kapasitesi" ve "kendi gelecek tercihlerini kontrol etme" şekli olarak tanımlamaktadır.

Buradan hareketle, İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin Gezi Parkı hareketine katılan aktörlerin sosyolojik profilinin tespitine ilişkin internet üzerinden yürüttüğü #direngeziparkı anketi, söz konusu hareketin aktör ve ideoloji (4) boyutunu ortaya koymaktadır.

Yaklaşık 20 saat erişime açık kalan ve 3000 kişi tarafından yanıtlanan ankete göre, protesto hareketine katılanların kendilerini en çok (yüzde 81.2) "Özgürlükçü" olarak nitelendirdikleri ortaya çıkmaktadır. Protestolara destek vermedilerinde ise en çok "polis şiddetinin ve demokratik hakların ihlalinin etkili olduğunu" söyledikleri görülmüştür. Ankete katılan eylemcilerin yaşlarının ise 19-25 (yüzde 39.6) ve 26-30 (yüzde 24) yaşları arasında olduğu anlaşılmaktadır (5). Bunlar arasından daha önce hiç bir kitlesel eyleme sokağa çıkarak katılmadığını ifade edenlerin oranı ise (yüzde 53.7) oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Söz konusu anketin harekete ilişkin ortaya koyduğu belki de en önemli tespit, harekete

katılanların hangi gerekçelerle bu harekete dahil olduklarıdır. Buna göre “başbakanın otoriter tavrının etkili olduğuna kesinlikle katılanların oranının yüzde 92.4; polis protestoculara uyguladığı orantısız gücün etkili olduğuna kesinlikle katılanların yüzde 91.3 oranında; demokratik hakların ihlal edilmesinin etkili olduğuna kesinlikle katılanların oranının yüzde 91.1; medyanın suskunluğunun etkili olduğuna kesinlikle katılanların yüzde 84.2; ağaçların kesilmesinin etkili olduğuna kesinlikle katılanlar yüzde 56.2 oranında ve bağlı bulunduğu siyasi hareketin yönlendirmesinin etkili olduğuna kesinlikle katılanların oranının ise yüzde 7.7” oranında olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre yeni neslin üzerinde durduğu en temel konunun demokrasi olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu hareketin sonucunda harekete katılanların ne beklediklerine ilişkin ortaya çıkan veriler ise şu şekildedir. “polis şiddeti dursun” (yüzde 96.7), “bundan sonra özgürlüklere saygı gösterilsin” (yüzde 96.1), “yeni bir siyasi parti kurulsun” (yüzde 37.0), “askeri müdahale olsun” (yüzde 6.6) (www.bianet.org 05.06.2013).

Bu anketin ortaya koyduğu veriler ışığında, Gezi Parkı hareketine katılanların gerek sosyodemografik özellikleri, gerek harekete katılmasında etkili olan ideoloji ve hareket sonucunda hedeflenen daha doğrusu elde edilmeye çalışılan şeyin, çevrecilik kapsamında kalmak kaydıyla, yeni toplumsal hareketin hareket ideolojisine uygun kurgulandığı görülmektedir.

Diğer taraftan hareketin örgütlü kanadını temsil eden Taksim Dayanışması'nın Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ile görüşmesinin ardından (www.zaman.com.tr 05.06.2013), Grup adına açıklama yapan Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanı Tayfun Kahraman'ın hükümete iletilen taleplerine bakıldığında ise, bunların ankette ortaya çıkan sonuçlardan daha fazla siyasi içerikli olduğu görülmektedir (bkz. aynı günkü haber siteleri) (6). Bu durumda toplumsal hareket teorilerinden Kaynak Mobilizasyonu teorisinin öğretileri akla gelmektedir. Öyle ki mobilizasyon kuramcıları insanları eylem yapmaya yöneltten güdülerin araçsal olduğunu varsayma eğilimindedir. Buna göre gruplar stratejik avantaj, bireylerse kendi çıkarları için eylem yaparlar. Dolayısıyla

ister örgütler ister bireyler açısından ele alalım, ortada belli bir kişisel çıkar rasyonelliği söz konusudur. Örgüt çıkarları ile bireysel çıkarların kültürel olarak kurgulanmadığı ve genellikle nesnel olarak tanımlandığı varsayılır. Mobilizasyon kuramcıları, grupların, rahatsızlıkların ve çıkarların doğasının kültürel bir kurgu olduğunu kabul ettiğimiz takdirde protestocuların yine de irrasyonel olarak görüneceğinden endişe etmektedirler (Jasper 2002: 66-67). Neticede irrasyonalist gelenek öfkeli ve hayal kırıklığına uğramış kalabalıklar imgesini; rasyonalist okul kendi çıkarını düşünen, hesapçı bireyler imgesini öne sürdüyse; mobilizasyon geleneği de maksatlı, formel örgüt portresini çizmiştir. Bu noktada rasyonalistler gibi mobilizasyon kuramcıları da insanları eylem yapmaya yöneltten güdülerin araçsal olduğunu varsayma eğilimindedir. İster örgütler ister bireyler açısından ele alalım, ortada belli bir kişisel çıkar rasyonelliği söz konusudur. Oysa diğer tarafta genç ve apolitik olmuş gençlerin eylem ve talepleri ve hatta iletişim şekilleri bile tam bir Yeni Toplumsal Hareket düşüncesi çerçevesinde değerlendirilmeye uygundur. O da yalın bir çevrecilik hareketidir (7).

2. EYLEM PROFİLİ

1980'lerde sistem karşıtı içeriklerini kaybeden yeni toplumsal hareketler, buna rağmen çeşitli alanlarda etkinliklerini göstermişlerdir. 90'lara yaklaşırken özellikle Greenpeace önderliğindeki çevre hareketi, çok renkli kampanya ve protesto gösterileri ile uluslararası alana çıkmayı başarmış ve diğer toplumsal hareketlere model olmuştur. Böylece 1990'ların başında farklı yerelliklerde aynı sorunları gündeme taşıyan grupların uluslararası dayanışma içinde birlikte hareket etmesi, ortak eylemler geliştirmesi ve alternatif çözümler için birlikte kafa yorması mümkün olmuştur. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında muhakkak internet ve enformasyon teknolojisinin yaygınlaşması ile ekonomik küreselleşmenin etkisi yadsınmaz. Nitekim artık küresel bir nitelik taşıyan kimi yeni toplumsal hareketlerin üyeleri, eylemler için bir ülkeden diğerine seyahat ederek, çok farklı ülkelerde mücadele verir hale gelebilmektedirler (Kalfa ve Ataay 2008: 132).

Yeni toplumsal hareketlerin eylemlerinde isteklerini her zaman çarpıcı bir şekilde dile getir-

meleri ya da akılda kalıcı eylemlerde bulunmaları önemlidir. Ortaya konan protestoların, hedef grubu etkileyecek ölçüde “sempati” ve “endişe” arasında çeşitli duygular uyandıracak eylemler olması gerekmektedir. Örneğin fokların katledilmesini protesto etmek için, kürklerin kanı çağrıştıran kırmızıya boyanması ya da küresel ısınmaya dikkat çekmek için çeşitli su baskınlarının olabileceği şeklinde uyarılarda bulunan kimi gösteriler, toplumun dikkatini çekmede etkili olmaktadır. Diğer yandan yeşil bir doğa resmi ile çöl resimlerini yan yana kullanmak, çevreci hareketler başta olmak üzere aynı yöndeki pek çok hareket için sempati yaratmaya örnek olarak gösterilebilir. Protesto eyleminin dikkat çekebilmesi için, eğer cazibe ve tehdit arasında uygun bir kombinasyon sağlanamaz ise, bu durumda toplumdan destek almak bir yana, tepki de yaratılabilir. Bu nedenle gösterilerin fazla tehdit edici bir özellik taşımasının her zaman riskleri vardır. Diğer yandan toplumsal yapının çok değişken olması ve günün şartlarına göre toplumun önceliklerinin farklı olması, uygun bir kombinasyonun hazırlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle iyi planlanmış doğru bir seçim ve taktik, hareketin hedefe ulaşabilmesi için büyük önem taşımaktadır (Kılıç 2009: 156).

Bu noktada yeni toplumsal hareketlerin genel örgütlenme biçimleri; yerel bir tabana ya da küçük gruplara dayalı olarak, özel ya da yerel sorunlar etrafında, toplumsal nitelikteki bir hareket çemberiyle ve akıcı hiyerarşiler ve serbest otorite dizgeleriyle, hareketli ve değişken üyeleriyle toplumsal ağlarını oluşturmalarıdır (Scott 1990: 19).

Toplumsal hareket teorisyenlerinin genel kabulü, bu hareketlerin şiddetten uzak barışçıl eylemler olarak ortaya çıktığıdır. Toplumsal hareketlerin toplumsal alanda kendisini barışçıl bir şekilde ifade etmesi ve özellikle Batıda çeşitli grupların sık sık protesto hareketine yönelmeleri, toplumun bu tip girişimlere karşı sempatisini de artırmıştır. Ancak bunun her zaman bu çizgide kaldığı da söylenemez. Özellikle de Touraine'nin deyimiyle eylemsel muhalefetin tanımlanmasında, Melluci'nin ise iktidarın görünür kılınmasında ifade ettiği hususlar, şiddetin stratejik olmayan ancak, taktiksel kullanımı meşru sayan bir anlayışın gelişmesine neden olduğu açıkça ortadadır.

Dolayısıyla eylemle gerçekleştirilen ve polisin de içine çekildiği çatışma ortamlarında özellikle iki unsurun hedeflendiği görülmektedir. İlki kapitalist toplumun sanıldığı gibi uyum içinde yaşamadığı ve barışçıl bir toplum olmadığı gösterilmektedir (Parsons ve Smelser 1984: 286-287). İkincisi ise polisin şiddete olan yatkınlığını teşhir etmektir (Şensever 2003: 178).

Bu bilgilerden hareketle Gezi Parkı eylemlerinin ilk bir haftalık bölümüne bakıldığında (çevreci gençler bağlamında), büyük bir çoğunlukla (polisin gaz ve tazyikli su kullanması, provokatörlerin de karşı şiddet gösterisi hariç) yeni toplumsal hareketlerin şenlik havası ve şiddetsiz olma profiline uygun olduğu söylenebilir. Örneğin 4 Haziran tarihi akşamı Taksim'deki Gezi Parkı'nda *“adeta şölen havasında yapılan gösterilerde gençlerin halaylar çektiği ve şarkılar söylediği”* görülmüştür (aksam.com.tr 05.06.2013).

Eylemin yedinci gününde ise Taksim Meydanı ve Gezi Parkı özellikle akşam saatlerinde yeniden hareketlenmeye başlamış, sabahtan itibaren nöbet tutan grupların bekleyişleri devam ederken, çoğunluğu gençlerden oluşan kalabalığın *“halay çektiği”* ve *“dinlendiği”* ve bunlara *“ellerinde bayraklarla”* yenilerinin eklendiği görülmüştür. Ancak gün boyu Taksim ve çevresinde hiç görünmeyen polisin, akşam saatlerinde Taksim'den İnönü Stadi'na kadar giden ve Başbakanlık Ofisi'ne yürümek isteyen gruba müdahale ettiği ve *“yürümekte ısrar eden gruba tazyikli su ve TOMA'lardan atılan biber gazıyla müdahalede bulundu”*ğu görülmüştür. Bu olay karşısında *“eylemciler de İnönü Stadi'nin yıkımında kullanılan iş makinesini, Dolmabahçe Sarayı'nın yanında ateşe vermiştir”* (www.hürriyet.com.tr 04.06.2013). Bu görüntü ise, her iki taraf adına da negatif unsurlar barındırmaktadır. Bu noktada demokratik hakların iki tarafın da olumsuz uygulamaları sonucu ortadan kalktığı görülmektedir. Nitekim Gezi Parkı olaylarının gelişim seyri göz önüne alındığında, şiddetin şiddeti doğurduğu ve konunun ana ekseninden kayarak, gerilimi tırmandırdığı görülmüştür.

Ancak yine de Gezi Parkı hareketinde (şiddet haricinde) yeni toplumsal hareketlerin eylem tanımına uyan görüntüler sergilenmiştir. Hatırlanacağı üzere, yurdun pek çok ilinde eyleme

destek için yürüyüşler, tencereli tavalı orkestralar, evlerin ışıklarının yanıp sönmeleri, araçların kornalı tezahüratları gibi oldukça yalın gösteriler de yapılmıştır.

Sosyal medyada aktivistler, bazı eylemlerin siyasi içerikli olmasını ya da belli bir siyasi görüşe aitmiş gibi gösterilmesini de eleştirmişlerdir. Temelde toplumsal bir hareketin özüne de uymayan siyasi cepheleşmeyi ve oluşumları kendi davalarından uzak tutmaya çalışan aktivistlerin, bununla ilgili olarak uyarı ve ilke mesajlarını da paylaştıkları görülmektedir. Örneğin, Gezi eylemlerine grupların kendi flamalarıyla katılması sosyal medyada tepkilere neden olmuştur. Flamalarla ilgili atılan bazı mesajlarda örneğin, *“barikatlarda flamalar çatıştı diyen arkadaşlar, ilk gün 100 kişi 3 saat boyunca direndi ve yıkım durdu. Flamada yoktu. İlk günden beri aynı şeyi söylüyorum yürüyüş yapıyorsanız alın flamanızı ancak flamalarla ayrılmaya gerçekten gerek yok. Bu apolitik gençlerin hareketi, orada flaması bulunanlar hiçbir zaman bu gençler kadar başarılı olamadılar. İstenilen şey flamasız Gezi'dir. Bu harekette bize yardımcı olan gruplar olsa da sivil direniş olduğu için bu denli destek gördü. Bozmayın”* ifadelerinin yer aldığı görülmektedir (www.taraf.com.tr 11.06.2013). Kısacası Gezi Parkı'nda yalın bir çevrecilik hareketi sergileyenler, bu tarz oluşumları kendilerinin dışında tutmaya çalışmaktadır.

Gezi Parkı hareketinde yeni toplumsal hareketin eylem tarzına uyan bir diğer görüntü ise açık hava kütüphane uygulamasıdır. Yitik Ülke Yayınları'nın Twitter'da başlattığı kampanyanın ardından oluşturulan Gezi Parkı Kütüphanesi'nde yayınevleri, yazarlar, eylemciler, sanatkarlar tarafından desteklenen kampanyada yüzlerce kitap eylemcilere dağıtılmıştır. Twitter'da yayılan *“Gezi Parkı, park olarak kalsın, güzel bir kütüphane açılsın. Yitik Ülke Yayınları olarak kitap desteği yapalım, kardeşlik kazansın. Zor mu? İşte Gezi Parkı'na yapılımasını istediğimiz Özgür Kütüphane”* mesajıyla yayılan kampanya sonucunda, tuğlalardan bir kitaplık oluşturulmuş ve her çeşitten ve görüşten kitap burada isteyene ücretsiz olarak sunulmaya başlanmıştır (bianet.org 06.06.2013). Aslında burada da kitapların çeşitliliği üzerinden yeni toplumsal hareketlerin aktör profiline ilişkin çıkarımda da bulunabiliriz.

3. İLETİŞİM ŞEKİLLERİ “SOSYAL MEDYA”

Genel anlamda bireyi sadece yöneten-yönetilen ilişkileri bağlamında etkilemeyen, onun hayata bakış açısını da önemli şekilde biçimlendiren medya, bireyin çevresi hakkında bilgilenmesini sağlayarak onun çevreye ve yaşadığı mekâna daha ilgili bir kişi olmasında önemli rol oynamaktadır. Sağlanan iletişim sayesinde medya, yurttaşların gerek yerel gerekse ulusal konularda duyarlılığını artırmaktadır. Öte yandan farklı düşüncelerdeki insanlar arasında iletişim kurulmasına da yardımcı olmaktadır (Çukurçayır 2000: 86). Bu nedenle medya, modern toplumlar da bireyin olayları algılamasında ve onu yorumlamasında temel bir araçtır. Hatta kimi zaman medya, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan sosyal sorunlara özel bir ilgi gösterebilmekte, hatta o sorunların sözcülüğünü bile üstlenebilmektedir (Eroğul 1999: 228). Böylece medya, yönetim ya da çeşitli sorunlara neden olan birimler üzerinde etkili bir baskı aracına da dönüşebilmektedir.

Diğer taraftan günümüz teknolojisinin iletişim ortamına sunduğu imkânlar tahayyül gücünün ötesine giderken, bireylerin de düşünce şekli, davranış norm ve gelenekleri de bir takım değişikliklere uğramaktadır. Bugün kitlesel ve özel iletişim imkânları, toplumsal hareketler başta olmak üzere pek çok oluşumun hem konularını hem de eylem repertuarlarını geliştirmektedir. Bu noktada özellikle de internetin kullanımının çok büyük katkısı bulunmaktadır.

Günümüzde internet, eğitimden sağlığa, kamu aygıtlarıyla karşılaşmalarımızdan özel ilişkilere, istihdamdan alışverişe kadar hayatımızın her alanını etkileyip dönüştürmektedir. Bu etkileşimden toplumsal hareketler de nasibini almıştır. Öyle ki, bugün pek çok hareket politika üretme, tartışma, örgütlenme ve eylem örgütlenme pratiklerinde interneti çeşitli biçim ve düzeylerde kullanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketler bir taraftan internette etkilenirken, diğer taraftan toplumsal hareketler de başta e-gruplar, facebook ve twitter gibi toplumsal paylaşım ağları olmak üzere, web sitelerini, blogları, sohbet odalarını, kısacası farklı ortamları farklı biçimlerde etkilemektedirler (8).

İnternetin toplumsal hareketler tarafından kullanımıyla ilgili farklı teorik ve politik yakla-

şimler bulunmaktadır. Bu yaklaşımları genel hatlarıyla sınıflayacak olursak; birinci grubu internetin ekonomik, sosyal, kültürel ve bilişsel dünyada bir devrim yaptığını, her türlü insanlık problemlerinin bu araç üzerinden çözüleceğini, politik süreçlerden ve karar mekanizmalarından dışlanan yurttaşların daha katılımcı ve şeffaf demokrasiye bu araç üzerinden kavuşabileceklerini savunanlar oluşturmaktadır. İkinci grubu; internetin de diğer pek çok yeni araç gibi neoliberal politikaların yeni bir sömürü aracı olduğunu, sadece üst orta sınıftan gençlerin ve beyaz yakalıların kullanabildiği bu aracın insanları birbirine yabancılaştırdığını, geniş kitleler tarafından kullanılmadığı için toplumsal mücadele aktörleri için asla yaygın medya araçlarının yerini tutamayacağını düşünenler oluşturmuştur. Bir de internetin iktidar sahipleri tarafından kontrol edilmeye ve biçimlenmeye, sermaye tarafından yönlendirilmeye çalışıldığı, erişim engelleri nedeniyle geniş toplum kesimlerinin dışlandığı, ırkçı-cinsiyetçi şiddet söylemleriyle sarmalandığı gerçeğinin farkında olarak, her şeye rağmen burayı da bir mücadele alanı olarak kabul edenler bulunmaktadır. Ve elbette bu kalın sınırlarla çizdiğimiz gruplar arasında daha ara konumlanışlar olduğu gibi, devletin güvenliğini tehlikeye atmaktan, aile ve toplumun ahlak sistemini yerle bir etmeye kadar çeşitli görünümünün sıralandığı “her türlü kötülüğün anası olarak internet” yaklaşımına sahip olanlar da azımsanmayacak sayıda. Ancak yine de farklı politik gruplardan eylemcilerin tümünün internetin etkisine dair söyledikleri en temel özellik, “geniş bilgiye hızlı erişim”dir. Hareketlerin güncel politik ya da teorik bilgi ihtiyacını bugün en temel olarak internette karşıladığını söyleyebiliriz. Grup üyelerinin birbiriyle haberleşmede, kimi konuların tartışılmasında en çok tercih ettiği mecra internettir. Yerel, ulusal ve uluslararası örgütlenmelerle iletişim ve işbirliği kurmanın bugün neredeyse tek yolu internette geçmektedir (Göker 2013). Çünkü internetin sunduğu yeni iletişim ortamları ve platform uygulamaları karşılıklı iletişimi mümkün kılmakta, böylece bireyin sadece yakın çevresiyle değil uzak mesafelerle de bağlantı kurmasına imkân yaratılmaktadır. Özellikle de görüntü ve ses gibi görsel işitsel öğelerin çok gerekmediği durumlarda kişilerin yazıyla tartışılan konuya yönelmeleri ve mesajla odaklanmaları daha kolay olabilmekte, böyle bir ortamda ise bireyler

kendilerini ifade ederken daha özgür ve rahat hissedebilmektedirler (Bingöl ve Tanrıver 2011: 134).

Toplumsal hareketlerin devletlerarası transferini internet kullanımının yaygınlaşmasına bağlayan Tarrow, internetin ulus ötesi protestoların organizasyonunu kolaylaştırdığını ifade etmektedir (9). İnternetin toplumsal hareketler için yeni bir gerçekleşme alanı haline gelerek protestoların sokaktan sanala, sanaldan da sokağa taşındığı görülmektedir (10). Bu nedenle sanal eylemler, toplumsal hareketlerin yeni fenomeni olarak kabul edilmektedir. Örgütlenme kolaylığı ile yüz yüze gelmeyen aktivistler arasında sinerji yaratılmasını sağlayan sanal eylemler, sahip olduğu potansiyel sayesinde ulus üstü alanda da toplumsal hareketlerin oluşmasını sağlamaktadır (Bingöl ve Tanrıver 2011: 136). Örneğin ABD’nin en çok takip edilen internet haber sitelerinden Huffington Post, Taksim Gezi Parkı’yla başlayıp bütün Türkiye’ye yayılan olayları sosyal medyanın gücüne vurgu yaparak “9 Saniyede Devrim” başlığıyla veriyordu (Hürriyet 05.06.2013). Türkiye’de olup bitenler bir Arap Baharı değildi ama yüzbinleri meydanlara toplayan araçlar aynıydı. Nereden ele alırsak alalım twitter, facebook gibi sosyal paylaşım siteleri, dünyada yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu yeni dönemde artık hiçbir şeyin gizli ve tepkisiz kalması mümkün gözükmemektedir. Birkaç tweetle saman alevi gibi bütün bilgiler dünyaya hızla yayılmakta ve çok kısa bir sürede de kartopu gibi büyüyerek çoğalmaktadır (11). Sosyal medya aracılığıyla kurulan bağlar giderek artıp bir anda herkes kendisi gibi düşünenlerin ne kadar çok olduğunu fark edince de Gezi Parkı hareketi türünden pek çok hareket kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla internet kullanımı, toplumsal hareketlere aktivistler arası iletişimi sağlayacak hızlı ve esnek bir yapı da sunmaktadır.

Bu bağlamda ele alındığında toplumsal hareketlerin kaçınılmaz olarak bireyler arası etkileşim üzerine kurulması zorunludur. Öyle ki, etkileşimin kalitesi ve sürekliliği toplumsal hareketleri etkinleştirmektedir. Bu başarıya katkıda bulunabilmenin ön koşulu ise etkileşen bireylerin bilgi, birikim ve beklentilerini buluşturup, etkileşim neticesinde ulaştıkları sonuç ve elde ettikleri ürünü ortak olarak sahiplenebilmeleridir (Uyar 2003: 137). Örneğin Arap

Baharı'nda batılı gazetecilerin bilgi elde etmek için sık sık bloglar ve aktivistlerin facebook hesaplarını kullandığını da gördük. Suriye'yi ele aldığımızda ise gazeteciler için çok az bilgi edinme özgürlüğü ve olanakla serbestçe yol kat ettiklerini görebiliriz. Aslında yurttaşlar belgeleri internete yükleyerek gazeteci olurlar. Böylece sadece kullanıcı ve tüketici olarak değil aynı zamanda bilgi sağlayıcı olarak da toplumsal hareket resminin bir parçasını oluştururlar (12).

Gezi Parkı hareketine baktığımızda, başlangıçta geleneksel medyanın (özellikle de televizyonların) yeterince ilgi göstermemesine rağmen, hem eylemciler hem de Türkiye ve dünya genelindeki vatandaşlar sosyal medya üzerinden haberleşmişler ve örgütlenmişlerdir (13). Özellikle facebook ve twitter üzerinden video, fotoğraf ve bilgi paylaşımı yapılırken, polis müdahalesine karşı alınacak önlemler, doktor ve avukatların iletişim bilgileri, internet erişimi için eylem bölgesindeki cafe ve restoranların internet şifreleri vb. bilgiler de on binlerce kişi tarafından paylaşılmıştır.

Hatırlanacağı üzere Başbakan, eylemin altıncı gününde Habertürk televizyonunda katıldığı programda *"Twitter denilen bir bela var. Abar-tı, yalanın daniskası burada. Sosyal medya denilen şey şu anda toplumun ve toplumların bana göre baş belasıdır"* şeklinde konuşmuştu. Bu konuşmanın üzerinden çok geçmeden Anonymous, Türkiye genelindeki eylemlerde polisin uyguladığı "şiddeti" protesto etmek için Başbakanlığın internet sitesini hacklemiştir (www.bianet.org 05.06.2013). Bu olay, günümüzde protesto hareketlerinin yalnızca sokaklarda olmadığını anlaşılmasına görünürlük sağlamaktadır. Diğer taraftan bu örnek bile artık günümüzün protesto hareketlerinin biçim ve uygulamasının eski hareketlerden oldukça farklı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Söz konusu durum, 2012 yılında "Sosyal Medya ve Küresel Medya"yı konuşmak için İstanbul'da düzenlenen Avrupa İletişim Konferansı'nın ana konuşmacılarından Donatella Della Porta'nın söylediklerini akla getirmektedir. Dünyanın hiçbir ülkesinde hükümetlerin sokakta da olsa internette de olsa muhalefeti sevmediklerini belirten Porta, fakat uzun vadeli ola-

rak düşünüldüğünde, hükümetlerin şiddete başvurmayan bir muhalefetin şiddet içeren bir muhalefetten daha az tehlikeli olduğunu göz önünde bulundurmaları gerektiğini işaret eder. Sosyal medya iletişiminin doğrudan nedenler için şiddete başvurmamaya daha yatkın olduğunu söyleyen Porta, "bir kere iletişimin değerini vurgularlar ve bu da şiddet karşıtıdır. Ve ikincisi kamu düzeni için tehlike yaratmadan insanların etkili olarak seslerini duyurmalarına izin verir. Bu durum, protesto edenler için internetin zayıflığı bile olabilir" demektedir. En önemlisi de hükümetlerin, toplumsal aktivizm potansiyelini baskı altına alırsa, yalnızca demokratik olmamakla eleştirilmeyeceklerini aynı zamanda daha şiddetli eylemlerin de ortaya çıkmasına sebep olabileceklerini vurgular (<http://www.ntvmsnbc.com/id/25393395>). Nitekim İzmir'deki polis ekiplerinin Gezi Parkı eylemleriyle ilgili *"sosyal medya üzerinden halkı isyana teşvik ettikleri"* (Zaman 06.06.2013) gerekçesiyle gözaltına alma uygulamaları, yine eylemciler tarafından anti demokratik uygulamalar olarak değerlendirilmiş, bunu da söylemlerine dahil etmişlerdi.

SONUÇ

Gerek ülkemizde örnekleri artarak görülen, gerekse dünyanın çeşitli bölgelerinde yer alan toplumsal hareketlerin eylem ve iletişim ortamı olarak sosyal medyayı kullanması, bir kez daha internetin ve uygulamalarının önemini ve etkinliğini anlamamızı sağlamıştır. Özellikle bilgisayar ve bilgisayar dolayısıyla internet, iletişim serüvenini ontolojik bir dönüşüme uğratmakla kalmayıp, toplumsal yapının bütün unsurlarına dokunarak yatay ve dikey bütün geçişlerin yönünü değiştirmektedir. Bu yönüyle insanlık tarihinde varlığının çok yeni olmasına karşın internet, hiçbir alan ve konuyla sınırlandırılmayan, bütün dünyanın sınırlarını aşarak yepyeni bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Kendine özgü kültürel bir dünya yaratan söz konusu bu yeni ortam, beraberinde yeni toplumsal ve bireysel ilişki biçimlerinin, yeni kimliklerin ortaya çıkmasının ve yeni bir kültürel ortamın oluşmasının itici gücü olmuştur. Bu yönüyle internet, "bireylerin ve sahip oldukları bilgisayarların etkileşimi sayesinde, büyük miktardaki verinin sanal düzeyde ama dünya ölçeğinde yayılımını da sağlamıştır" (Aydoğan 2010: 4).

Bu noktada Castells (2008), “Yaşanan sürecin hayatı nasıl şekillendirdiğini betimlerken, interaktif bilgisayar ağlarının yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, hayatı şekillendirerek, aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüdüğünü belirtmektedir”.

Toplumsal bir hareketi dayanışmaya dayalı, çatışma içeren ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan kolektif bir hareket olarak tanımlayan Melucci, çağdaş kolektif eylem biçimlerinin en azından üç düzeyde “ölçülebilir” sonuçlar ortaya çıkardığını söylemektedir. Bu kolektif eylem biçimleri, siyasal reform veya örgütsel kültür ve pratiklerin yeniden tanımlanması yoluyla, modernleşmeye ve kurumsal değişime yol açmaktadırlar. İkinci bir sonuç ise yeni elitlerin seçilmesidir. Örneğin, 1970’lerde Batılı ülkelerin birçoğunda kolektif eylem, (siyasal partiler ve sendikalar gibi) soldaki veya ilerici siyasal örgütlerde belirli değişiklikler yaratmış ve hepsinden öteye “enformasyon toplumu”nun anahtar niteliğindeki iletişim, medya, reklamcılık ve pazarlama sektörlerinde, becerikli yeni bir kuşağın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kolektif eylemin üçüncü etkisi, kültürel yenilenme olmuştur. Dil, cinsel görenekler, duygusal ilişkiler, giyim-kuşam ve yemek alışkanlıklarındaki değişimler, toplumsal düzeyin işleyişini değiştirerek gündelik yaşamın içine giren yeni davranış ve toplumsal ilişkiler modellerinin yaratılmasına neden olmuştur. Kolektif eylemin anlamı sadece bu etkilere bağlı değildir. Ne var ki, normal olarak dikkatler çağdaş “hareketler”in siyasal etkililiğini veya başarısını ölçmek için bu sonuçlar üzerinde yoğunlaştırılmaktadır. Ancak toplumsal çözümlemeyi kolektif eylemin bu yönlerine bağlamak, çağdaş çatışmaların temel bir boyutunu ihmal etmek anlamına gelmektedir. Hareketler artık bir oyunun karakterleri olarak değil de, işaretler olarak işlemektedirler. Hareketler bu işleyişlerini eylemlerini başat kültür kodlarını rahatsız edici sembolik karşı çıkışlara dönüştürmeleri ve yeni teknokratik iktidar biçimlerinin de işlerlik kazandığı enformasyon ve iletişim düzeylerinde eylemde bulunarak bu başat kültür kodlarını akıl dışılıklarını ve kısımlıklarını açığa çıkarmaları anlamında gerçekleştirmektedirler (Melucci 1991: 57).

Buraya kadar bahsedilenlerden hareketle Gezi Parkı protesto hareketi her şeyden önce çok

kimlikli bir harekettir. Öğrenciler, öğretmenler, kadınlar, gençler, yaşlılar, sanatçılar vb. bu kimliğin tamamlayıcısıdır. Kimlikler belirli bir etnik, dini veya siyasi kimlik üzerinden gitmez. Kolektif hareket etme aynı zamanda kolektif kimliği beraberinde getirmiştir. Bu yeni kimlik olgusu aynı şekilde hareket oluşumunun da temelini göstermektedir. Çünkü bir toplumsal harekette kişilerin bireysel hayatlarındaki kimliklerin çok önemi yoktur ve bu kimlikler birbirleri ile çatışma içerisinde değildir. Onlar için önemli olan Gezi Parkı kimliği altında eylem ortaya koyabilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleridir. Örneğin yıllardır birbirine düşman gözle bakan Galatasaray ve Fenerbahçe taraftarları, Gezi Parkı kimliğini ortak bir kimlik olarak paylaşmış, toplumsal eylemlerde birbirleriyle dayanışma içerisinde olmuşlardır.

Kolektif bir kimliğin hâkim olduğu Gezi Parkı’nda, demokratikleşmenin ise kimliğin ana unsuru olduğu görülmektedir. Bu bakımdan geleneksel kimlik siyasetinden farklı bir tutum benimseyen hareket, kendi bünyesindeki kimlikleri yok ederek değil, taşıyarak gelişmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Gezi Parkı’nın birbirleriyle ilişkide olan kimlikler için bir üst kimlik oluşturduğunu da söyleyebiliriz.

Gezi Parkı hareketini yeni toplumsal hareketler içerisinde değerlendirmemizin nedenlerinden biri de, hareketin internet ağı ile haberleşmesini sağlaması ve değişik yollarla apolitik bir muhalefet izleyerek hükümeti eleştirmesidir. Bir anlamda Gezi Parkı, sosyal paylaşım ağlarıyla hareketliliği sağlamış ve farklı kimlikleri tek bir amaç etrafında harekete geçirmeyi başarmıştır. Öyle ki sanal alandaki bu hareketlilik, insana sanki bunlar da kol kola girmiş sokaklarda eylem yapıyorlar hissi vermektedir.

Bütün bunlara ilaveten yaşadığımız toplumda sosyal medya araçlarının kullanıcı sayısının her geçen gün artması, konuyu farklı boyutlarıyla araştırılması gereken önemli bir olgu kılmaktadır. Ancak bu araçla ilgili olarak göz ardı edilen bir husus var ki o da, sosyal medyanın birey ve toplum hayatına olan katkısının, toplumsal hayattan neleri eksilttiğidir. Örneğin, kullanıcıların büyük çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu sosyal paylaşım siteleri, zaman içerisinde yoğun ve bilinçsiz bir kullanım ile bireyleri gerçek sosyal yaşamdan uzaklaştırabilmektedir (Aydoğan 2010: 27). Bireylerin çoğu kez ger-

çek hayattan ve ilişkilerden koparak sanal ortamda bir kimlik geliştirme ve sosyalleşme çabası ise, sokağa kin, nefret ve öfke gibi duygularla kullanım pratiği geliştirilebilmeleri olarak yansımaktadır. Bu açıdan özellikle de Gezi Parkı hareketinin sosyo-psikolojik açıdan da okumasının yapılması gerekmektedir.

SONNOTLAR

(1) Bu hareketlerin "yeni" olarak tanımlanmasının sebebi, hem bu hareketlerin sınıf ve çıkar temelli hareketlerden ayrılmak istenmesi hem de bu hareketlerin toplumdaki yeni siyasi ve sosyal ilişkilere örnek oluşturmasıdır. Nitekim 1980'li yıllarla birlikte yok olma eğilimi gösteren sınıf temelli hareketler, yerini temellerini 1968 olaylarının ve öğrenci hareketlerinin oluşturduğu, 1970'lerde ise iyice kendini hissettirmeye başlayan yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır. 70'li yıllarda ve özellikle 80'lerde Alain Touraine ve Alberto Melucci gibi analistler "eski" ile "yeni" toplumsal hareketleri belirgin bir şekilde birbirinden ayırmışlardır. Böylece "eski" toplumsal hareketler politik iktidar ve ekonomik yapılarla ya da gelir dağılımı ile ilgiliyken; "yeni" toplumsal hareketler ise, sınıf kavramı etrafında değil başka tür kimlikler etrafında örgütlenmektedir (Epstein 1993: 129). Öyle ki bu hareketler, devletten ziyade sivil topluma yöneliktir. Yani merkezi bürokratik yapılardan uzak kalmaya ve siyasi elitlerle pazarlık yapmak yerine, kamuoyunu doğrudan etkilemek için çaba göstermektedirler. Sosyo-ekonomik taleplerden çok sembolik eylemlere katılıma ve de kültürel, kimliksel ve yaşam tarzlarıyla ilgili konulara daha çok ilgi duymaktadırlar (Lelandais 2009: 68-69). Bu noktada Melucci (2004: 271), toplumsal hareketlerin amacının ne iktidarı ele geçirmek ne de sistemi tümünden değiştirmek olmadığını açıkça vurgulamıştır. Bundan dolayı da insanlar, dinsel, etnik, ulusal, ırk, cinsiyet, ekolojik ve barış temelinde, çoğunlukla korunmaya ve savunmaya dönük topluluk hareketleri ve "tekil" mücadele alanlarına ilişkin toplumsal hareketler oluşturmakta veya bu tür hareketlere katılmaktadırlar (Fuentes ve Frank 1990: 35-36).

(2) 2 Haziran pazar günü başta İstanbul olmak üzere Ankara'dan, İzmir'e, Eskişehir'den Adana, Samsun, Tunceli'ye kadar pek çok ilde eylemler sürdü. İçişleri Bakanı Muammer Güler, 28 Mayıs'tan 2 Haziran'a kadar 67 ilde 235

eylem yapıldığını, bin 730 kişinin gözaltına alındığını, zararın 20 milyonu bulduğunu belirtti (www.hürriyet.com.tr erişim tarihi 04.06.2013).

(3) Kolektif eylemlerin demokrasinin işlevselliğine derinlik kattığını belirten bazı araştırmacılar olsa da, bu hareketlerin daha çok demokrasi kültürüne sahip ülkelerde olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla demokrasi ve toplumsal hareketler arasındaki bu bağ, demokrasinin tanımıyla sağlanabildiği gibi, temsili demokrasinin katılımcı demokrasiyle yer değiştirmesinde rol oynayan kolektif eylemler üzerinden de kurgulanmıştır. Nitekim 1968 öğrenci eylemleriyle başlayan farklılıkların yaşanmasına yönelik mücadeleler, bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden birisidir.

(4) Burada ideolojinin kullanımına ilişkin Türk Dil Kurumu'nun şu tanımı benimsenmektedir: "Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü".

(5) Bu noktada içinde yaşadığımız çağı katılımcı demokrasi çağı olarak değil, dijital demokrasi çağı olarak nitelendiren Barbarosoğlu ("Dijital Demokrasi", Yeni Şafak, 5 Haziran) da, eylem yapanların kimliğine bakıldığında, kadınların ve 17-25 yaş arasındaki gençlerin çoğunlukta olduğunu, çünkü dijital devrimin en çok bu kesimlere ses verdiğini belirtmektedir.

(6) "Gezi Parkı, park olarak kalmalıdır. Taksim Gezi Parkı'na Topçu Kışlası adı altında ya da başka herhangi bir yapılaşma olmayacağını, projenin iptal edildiğine dair resmi bir açıklamanın yapılmasını, Atatürk Kültür Merkezi'nin (AKM) yıkılmasına ilişkin girişimlerin durdurulmasını, Taksim Gezi Parkı'ndaki yıkıma karşı direnişten başlayarak halkın en temel demokratik hak kullanımını engelleyen, şiddetle bastırma emrini veren, bu emri uygulayan ve uygulayan, binlerce insanın yaralanmasına, iki yurttaşımızın ölmesine neden olan sorumlular, başta İstanbul, Ankara ve Hatay valileri ile emniyet müdürleri olmak üzere tüm sorumluların görevden alınmasını, gaz bombası ve benzeri materyallerin kullanılmasının yasaklanmasını, ülkenin dört bir yanında direnişe katıldığı için gözaltına alınan yurttaşlarımızın derhal serbest bırakılmasını, haklarında

hiçbir soruşturma açılmayacağına ilişkin açıklama yapılmasını, 1 Mayıs alamı olan Taksim ve Kızılay başta olmak üzere Türkiye'deki tüm meydanlarımızda, kamusal alanlarımızda toplantı, gösteri, eylem yasaklarına ve fiili engellemelere son verilmesini; ifade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmasını talep ediyoruz"(Zaman).

(7) Gezi Parkı aktörlerinin içinde çok sayıda sanatçının da yer aldığını görmekteyiz. Örneğin onlar adına basın açıklaması yapanlardan biri olan Şebnem Sönmez ise, neden Gezi Parkı'nda olduklarını şu satırlarda ortaya koymaktadır: *"Taksim Dayanışması ve İstanbullular olarak pazartesi gecesinden bu yana kalabalık kitleler halinde Taksim Gezi Parkı'ndayız. Buradayız. Meydanımız için, parkımız için, kıyılarımızı, ormanlarımızı, kamusal alanlarımızı elimizden alan tüm uygulamalara karşı durmak için tek yürek olarak buradayız. Sadece Taksim Meydanı ve Gezi Parkı için değil, Göztepe Parkı için, Kuşdili Çayırı, Haydarpaşa Garı, Çamlıca Tepesi, Atatürk Orman Çiftliği için buradayız"* (www.Kanala.haber.com 03.06.2013; <http://gundem.milliyet.com.tr> 03.06.2013). Bu açıklamada da, söz konusu anket katılanların hareketin ideolojisine ilişkin ortaya koydukları sonuca benzer bir yaklaşım olduğu dikkati çekmektedir.

(8) Toplumsal paylaşım ağları, dar anlamıyla dünya genelindeki bilgisayar ağlarını ve kurumsal bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan elektronik iletişim ağı olarak tanımlanan internetin gelişmesiyle bireyleri farklı bireylerle sanal uzamda buluşturan web tabanlı hizmetlerdir. Geniş anlamda ise, bireylerin sınırları belli olan bir sistem içerisinde açık veya yarı açık profil oluşturmalarına izin veren, farklı kişilerle bağlantı paylaşımında bulunan kişilerin listesini, bu kişilerin bağlantılı olduğu diğer kişilerin listesini gösteren web tabanlı hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Boyd ve Ellison 2007'den akt. Toprak ve ark. 2009: 29).

(9) Nitekim Gezi Parkı hareketinde de sosyal medya vasıtasıyla hareketin etkisinin ulusal sınırları aştığı ve uluslararası hatta devletler üstü bir zeminde değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin, ABD'nin California Eyaleti San Francisco şehrinde beş yüze yakın Türk ve Amerikalı, Taksim'deki gezi parkı projesini protesto için San Francisco belediye binasının önünde toplanmıştır. Washington'da yaşayan

Türkler ise Beyaz Saray'ın önündeki Lafayette Park'ta bir araya gelerek Gezi Parkı'nda başlayan ve Türkiye'de birçok şehre yayılan protestoları desteklemek için bir araya gelmiştir (benguturk.com 02.06.2013). İngiltere'nin en çok okunan gazetelerinden Guardian, *"İstanbul'daki protestolar Türk Baharı'nın tohumlarını ekiyor"* başlığını kullandığı haberinde, küçük çapta başlayan bir protestonun hükümete karşı büyük bir gösteriye dönüştüğünü belirtmektedir. Masum bir çevre koruma protestosunun hükümet karşıtı bir gösteriye dönüştüğünü yazan BBC ise, polisin göstericilere müdahalesinin Uluslararası Af Örgütü ve ABD tarafından kınandığını belirtmiştir. Amerika'da yayınlanan Washington Post gazetesi, şehrin merkezindeki bir parkın korunması ile başlayan protestonun hükümete karşı giderek büyüyen bir gösteriye dönüştüğünü yazmıştır (haber.gazetevatan.com 31.05.2013).

(10) Bu durumun farklı bir uygulama örneği için bkz. Gülcan Işık (2013). Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareket, Nobel Yayınları.

(11) ABD'nin ünlü internet analisti Mary Meeker, geçtiğimiz günlerde bir dizi veri yayımlamıştır. Bunlardan biri de sosyal medya aracılığıyla bilgilerini, resimlerini, düşüncelerini en fazla paylaşan ülkelerin listesiydi. Listenin başında Suudi Arabistan dikkati çekmektedir. Dışarıda çarşaf altında yaşamak zorundaki halkın yüzde 60'ı özel yaşamlarını ve görüntülerini sosyal medyada paylaşarak dünya rekoru kırıyordu. Türkiye ise, listenin en üstlerinde beşinci sırada yer almaktadır. Buna karşılık listenin en son sırasında teknolojinin lokomotif Japonya gelirken, Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD bilgilerin sosyal siteler aracılığıyla en az paylaşıldığı ülkeler arasında bulunmaktadır (www.hurriyet.com.tr 03.06.2013).

(12) Bu bağlamda iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte gündelik hayatımıza giren yeni medyaların üç temel özelliğine dikkat çekilmektedir. Etkileşim, kitesizleştirme ve eşzamanlı olabilmek olarak tanımlanan bu özellikler, tek tek başka iletişim araçlarında da bulunmakla birlikte, internette bu özelliklerin hepsi gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle bu üç özelliği de taşıyor olmak, interneti diğer geleneksel iletişim biçimlerinin birbirine dönüştüğü ve aralarındaki farkların ortadan kalktığı platformlar haline getirmiştir (ayrıntılı bilgi için

bkz. Gülcan Işık (2013). Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler, Nobel Yayınları.

(13) Barbaros Şansal: ACİL PAYLAŞ! Taksim ve civarı sağduyulu yurttaşlara; Doğru GEZİ Parkı'na. İş makineleri ve kepçeler Divan Otelı yönünden parkı katlediyor.

Arda Türkmen: Yaşı 35 ve üzeri olan her İstanbullu'nun mutlaka #geziparkı'nda unutamayacağı bir günü, bir anı vardır. AVMSiz şehir olur ama parksız şehir olmaz.

Harun Tekin: Teker teker her bir medeniyet kaybına direnmek, AVM manyaklığına ve doğa katliamlarına karşı kenti ve hayatı savunmak İstanbul'a borcumuz.

Ahmet Ümit: #GeziParkıİçinTaksime sadece o güzelim çınarları korumak için değil, çocuklarımızın hayatını korumak için (www.radiikal.com.tr 04.06.2013).

KAYNAKLAR

Alpman P S (2012) Toplumsal Hareketler Tartışması İçin Kısa Bir Giriş, <http://www.yurtvedunya.net/Sayi3/4.pdf>, erişim tarihi: 04.2012.

Aydoğan F (2010) İkinci Medya Çağı'nda Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet, İkinci Medya Çağında İnternet, F. Aydoğan, A. Akyüz (der), Alfa Yayınları, İstanbul.

Barbaraosoğlu F (2013) "Dijital Demokrasi", Yeni Şafak, 05.06.2013

Bingöl Y ve Tanrıver N (2011) Bilgi Çağında Değişen Sosyal Hareketler: Sanal Eylemler, The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management , 6, 131-141.

Brecher J, Costello T ve Smith B (2002) Aşğıdan Küreselleşme, Aysel Yıldırım, Berna Kurt, Zeynep Kutluata ve Şirin Özgün (çev), Aram Yayıncılık, İstanbul.

Castelles M (2008) Ağ Toplumunun Yükselişi, Ebru Kılıç (çev), Cilt 1, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Coşkun M K (2007) Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler, Dipnot Yayınları, Ankara.

Çayır K (1999) Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal/Toplumsal Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler, Serkan Özburun (Ed.),

Kenan Çayır (Yay. Haz.), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Çukurçayır M A (2000) Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi, Yargı Yayınları, Ankara.

Demir Ö ve Acar M (1993) Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yayınları, İstanbul.

Epstein B (1993) Radical Democracy And Cultural Politics, Bryan S. Turner (ed.), Theories Of Modernity and Postmodernity, SAGE, London.

Eroğul C (1999) Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Yayınları, Ankara.

Fuentes M ve Frank A G (1990) Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez, Ahmet Gürata ve Tanıl Bora (çev.), Birikim, S:16.

Göker G (2013) İnternetsiz Devrim Mümkün mü?, <http://inet-tr.org.tr>, erişim tarihi: 13.06.2013

Hannigan J A (2012) Toplumsal Hareket Teorisi Ve Din Sosyolojisi: Yeni Bir Senteze Doğru, Cemile Zehra Köroğlu (çev), Toplum Bilimleri, 6 (11), Ocak - Haziran, 241-266.

Hegedus Z (1989) Social Movements and The Social Change In Self- Creative Society: New Civil Initiatives In The International Arena. International Sociology, 4, 17-36.

<http://gundem.milliyet.com.tr>, 03.06.2013

Jasper J M (2002) Ahlaki Protesto Sanatı, Senem Öner (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Kalfa C ve Ataay F (2008) Küresel Toplumsal Hareketler, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Derg (16) 2, 127-149

Kılıç S (2002) Çevreci Sosyal Hareketlerin Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sona Ermesi Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi SBF Derg, 57 (2), 93-108.

Lelandais G E (2009) Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme, Küreselleşme, Direniş, Ütopya-Yeni Toplumsal Hareketler-Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet Barış Çoban (der.), Kalkedon Yay, İstanbul.

Melucci A (1991) Toplumsal Hareketler Ve Gündelik Yaşamın Demokratikleşmesi, Birikim, 24, 55-62.

Melucci A (2004) Toplumsal Hareketler ve Günlük Hayatın Demokratikleşmesi, Sivil

Toplum ve Devlet Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar, John Keane (Der.), L. Köker, A. Çiğdem, M. Akın Küçük, Bora ve A. Nur (çev), Yedikita Yayınları, Ankara.

Offe C (1999) Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması, Yeni Sosyal Hareketler Serkan Özburun (Ed.), Kenan Çayır (Yay. Haz.), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Parsons T ve Smelser N J (1984) Economy and Society, Kegan Paul (ed.), Routledge, London.

Scott A (1990) Ideology And The New Social Movements, Unwin Hyman Ltd.S, London.

Şensever L (2003) Dünya Sosyal Formu Aşğıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş, Metis Yayınları, İstanbul.

Şerif M ve Carolyn W Ş (1996) Sosyal Psikolojiye Giriş I, Sosyal Yayınları, İstanbul.

Toprak A, Yıldırım A, Aygöl E, Binark M, Börekçi S ve Çomu T (2009) Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “Görülüyorum Öyleyse Varım”, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Touraine A (1985) An Introduction to the Study of Social Movements, Social Research, 52 (4), 749-787.

Türkdoğan O (1997) Sosyal Hareketler Sosyolojisi, Birleşik Yayınları, İstanbul.

Uyar T S (2003) Toplumsal Hareketler ve Çevre, Leyla Sanlı (Yay. Haz.), Toplumsal Hareketler Konuşuyor, Alan Yayıncılık, İstanbul.

www.hurriyet.com.tr, 04.06.2013

www.zaman.com.tr, 05.06.2013

www.aksam.com.tr, 05.06.2013

www.benguturk.com, 02.06.2013

www.bianet.org, 05-06.06.2013

www.haber.gazetevatan.com, 31.05.2013

www.kanala.haber.com, 03.06.2013

www.ntvmsnbc.com, 12.06.2013

www.radikal.com.tr, 04.06.2013

www.taraf.com.tr, 11.06.2013